

Recenzja w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego doktor Iwonie Markuszewskiej

Uwagi wstępne

Doktor Iwona Markuszewska prowadzi badania naukowe i pracę dydaktyczną na poznańskim UAM od ponad 15 lat. W 2000 r. na tej uczelni ukończyła geograficzne studia magisterskie o specjalności kształtowanie i ochrona środowiska, a cztery lata później uzyskała tu stopień doktora nauk o Ziemi w zakresie geografii na podstawie dysertacji pt. „Kształtowanie krajobrazu Wysoczyzny Kaliskiej”. Promotorem obu prac był prof. dr hab. L. Kozacki. Problematyka badawcza podejmowana przez dr I. Markuszewską w większości była zgodna z ukończoną specjalnością i mieściła się w szeroko pojętym zakresie kompleksowej geografii fizycznej (geoekologii), odnosząc się do relacji człowiek – środowisko. Początkowo koncentrowała się na krajobrazach pogórnicych i poprzemysłowych, następnie objęła badaniami obszary wiejskie, a szczególnie użytkowane rolniczo, stopniowo przechodząc od ujęć fizycznogeograficznych do bliższych geografii społecznej, co uwidoczniło się szczególnie w monografii stanowiącej osiągnięcie naukowe przedstawione jako podstawa ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, w formie badań nad krajobrazem emocjonalnym.

Cały wydawniczy dorobek naukowy dr I. Markuszewskiej powstał po uzyskaniu przez nią stopnia doktora. Składa się z 42 publikacji, w tym 3 monograficznych (w tym jednej – bardziej dokumentacyjnej niż naukowej – współautorskiej), 4 artykułów w czasopismach z bazy JCR, 25 artykułów w czasopismach z listy B MNiSW, 7 rozdziałów w monografiach i 3 artykułów w innych czasopismach zagranicznych. Ponadto współredagowała dwa tomy czasopisma *Problemy Ekologii Krajobrazu*. W okresie 2006-2019 publikacje ukazywały się ze zbliżoną częstotliwością, z wyjątkiem 2011 r., kiedy habilitantka nie publikowała.

Niniejsza recenzja, sporządzona zgodnie z wymogami oceny zawartymi w Rozporządzeniu MNiSW z 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego oraz art. 16 i 18a ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych, tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, została podzielona na cztery części, dotyczące oceny: osiągnięcia naukowego w formie monografii, pozostałego dorobku naukowo-badawczego, dorobku dydaktycznego, popularyzatorskiego i w zakresie współpracy międzynarodowej oraz oceny końcowej.

Ocena osiągnięcia naukowego w formie monografii

Recenzowana monografia pt. „Emotional landscapes: Socio-environmental conflict and place attachment. Experiences from Wielkopolska Region” została opublikowana w języku angielskim w Bogucki Wydawnictwie Naukowym w serii Studia i Prace z Geografii No 70. Posiada stosunkowo niewielką objętość, łącznie 152 strony, z czego zasadniczy tekst pracy stanowi 112 stron, a wykaz wykorzystanej literatury aż 26 stron, czyli niespełna ¼ zasadniczego tekstu. W konsekwencji, również strukturę monografii można ocenić jako „kompaktową”. Obejmuje ona 6 rozdziałów, z których cztery (poza pierwszym i ostatnim) są podzielone na trzy podrozdziały. Dwa z tych podrozdziałów (5.2. i 5.3.) zostały podzielone na podrozdziały 3 rzędu, ale z nieznanymi powodów nie wymieniono ich w spisie treści.

Ogólnie struktura pracy wydaje się poprawna. Nastęstwo rozdziałów jest właściwe, a pewne wątpliwości mogą budzić proporcje ich objętości. Po kilkustronicowym wprowadzeniu – 36 stron (32% tekstu) zajmuje charakterystyka podstaw teoretyczno-metodologicznych prezentowanych badań. Następnie na 15 stronach (13,4%) przedstawiono założenia badawcze – przy czym podrozdział 3.2. „Cele, hipotezy i metody” zajmuje tylko 2 strony. Byłby on zdecydowanie za krótki, gdyby nie fakt, że stosowane w badaniach metody omówiono głównie w kolejnym podrozdziale 3.3., którego tytuł niekonsekwentnie i nie w pełni w związku z jego treścią sformułowano jako pytanie: „Jak koncepcje konfliktów społeczno-środowiskowych i przywiązania do miejsca mogą być definiowane i badane?” Wydaje się, że bardziej właściwy byłby tytuł „Metody badań konfliktów i przywiązania do miejsca”. Bardzo skrótowo w rozdziale 4, obejmującym niespełna 7 stron (6%), przedstawiono obszar badań oraz główne przesłanki powstania konfliktu społeczno-środowiskowego, obejmujące grupy działań prowadzonych przez określone grupy ludzi (rolnictwo i planowana eksploatacja węgla brunatnego). Główny wyników rozdział monografii (5), zawierający opis rezultatów i dyskusję, obejmuje 44 strony (39% tekstu). Uwagi końcowe zawarto na czterech stronach.

Za główny cel badań przyjęto rozpoznanie reakcji i postaw społecznych wobec planowanej eksploatacji złoża węgla brunatnego „Oczkowice”, położonego w południowej Wielkopolsce. Te postawy i reakcje badano w dwóch okresach w obrębie społeczności lokalnych gmin Krobia i Miejska Górka i odnoszono je do różnych obiektywnych i subiektywnych cech tych społeczności. Takie ukierunkowanie problematyki badań lokuje je w zakresie aktualnej dyscypliny geografii społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Potwierdza to również zakres literatury i materiałów źródłowych przywołanych w monografii. Jest on bardzo szeroki i obejmuje 347 pozycji (głównie artykułów i książek), w tym jedynie 39 (11,2%) opracowań polskojęzycznych, wśród których znajduje się również około 10 aktów prawnych i dokumentacji geologiczno-górnicych. Językiem pozostałych źródeł jest głównie angielski. Dominują opracowania przygotowane w dwóch ostatnich dekadach. Te sprzed 2000 r. stanowią jedynie 22% ogółu (76 pozycji). Z jednej strony może to świadczyć o znajomości przez habilitantkę aktualnego stanu wiedzy, jednak z drugiej o niechęci do korzystania ze starszych źródeł analogowych, niedostępnych w Internecie, a często niemniej lub bardziej wartościowych niż aktualniejsze. Mimo to, wydaje się, że większość istotnych dla badań starszych publikacji została przywołana. Wśród publikacji, których brak mógł być istotny dla prezentowanych w monografii badań, wymienić należy opracowania w zakresie:

- **problematyki konfliktów środowiskowych:** A. Kassenberga i M.J. Marka (1986, Ekologiczne aspekty przestrzennego zagospodarowania kraju, PWN, Warszawa) oraz J. Kołodziejkiego (np. 1988, Identyfikacja i rozwiązywanie sytuacji konfliktowych występujących między środowiskiem przyrodniczym a zagospodarowaniem przestrzennym, Zeszyt 1 CPBP 04.10.11., Politechnika Gdańska).
- **ekofilozofii:** prof. Z. Piątek (1998, Etyka środowiskowa. Nowe spojrzenie na miejsce człowieka w przyrodzie, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Filozofii, Kraków oraz 2008, Ekofilozofia, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków) oraz H. Skolimowskiego (np. 1993, Filozofia żyjąca. Eko-filozofia jako Drzewo Życia, Wyd. Pusty Obłok, Warszawa).

Szkoda również, że w rozdz. 3.2 nie wspomniano o związku prezentowanych badań z przepisami dotyczącymi ocen oddziaływania na środowisko, które – poza oddziaływaniem na środowisko (w tym rolniczą przestrzeń produkcyjną) – obejmują wpływ na ludzi. Niemniej należy podkreślić, że zakres wykorzystanych publikacji jest bardzo szeroki i obejmuje bardzo szeroki wachlarz tematyczny prac, poza geograficznymi, również z zakresu socjologii, psychologii i filozofii, czy geologii surowcowej w odniesieniu do złoża węgla i wpływu jego planowanej eksploatacji na środowisko.

Odnosząc się szczegółowo do treści monografii, zwraca uwagę eksponowane w rozdz. 2 socjologiczne podejście do analizowanego problemu, stosowane również powszechnie na gruncie geografii społecznej. Kluczowa dla przebiegu badań jest szeroko przedstawiona koncepcja przywiązania do miejsca (związku z miejscem), rozumianego głównie w kategoriach społecznych, niematerialnych a nawet symbolicznych, a nie fizycznych (materialnych), chociaż te ostatnie również nie są bez znaczenia (miejsce pracy, uzyskiwania dochodu, posiadanego majątku). Źródło socjologiczne posiadają również stosowane metody, głównie kwestionariusze, wywiady nieustrukturyzowane i pogłębione oraz skale oceny, m.in. Likerta. Należy żałować, że autorka nie przewidziała kartograficznej prezentacji rozkładu przestrzennego uzyskanych wyników, co byłoby możliwe w przypadku badań kwestionariuszowych, prowadzonych na liczniejszej próbie respondentów. Generalnie, kartograficzną ilustrację badań należy uznać za jedną z najsłabszych stron monografii, co stanowi częstą przypadłość prac z zakresu geografii społecznej. Jedyne mapy pokazano na ryc. 3 i 4. Z niejasnych powodów na ryc. 4 pokazano te same mapy co na ryc. 3, chociaż ich tytuły są różne (3 – położenie obszaru badań, 4 – położenie złoża węgla brun. „Oczkowice”). Na ryc. 3 jest jeszcze jedna mapa (podziału gmin na sołectwa), ale nie została ona w ten sposób zatytułowana. Wydaje się, że omyłkowo powielono dwa razy te same dwie mapy, ale powinno to zostać skorygowane w erracie, szczególnie w pracy, która ma być „geograficzna”.

Obszar badań należy do wyjątkowo ważnych dla rolnictwa i zaopatrzenia w żywność w skali regionu, a nawet kraju. Nie dziwi więc wieloletni sprzeciw jego mieszkańców wobec planów odkrywkowej eksploatacji węgla. Autorka przywołuje np. historyczne uchwały wojewódzkich rad narodowych w Lesznie i Poznaniu z lutego 1981 roku, obligujące już blisko 4 dekady temu, władze regionalne i centralne do rezygnacji z planów eksploatacji węgla. Te stanowiska powinny być omówione wraz z kontekstem okresu, w którym zostały przyjęte, aby były zrozumiałe dla czytelników obcojęzycznych. Po pierwsze stanowiły rzadkość w ówczesnych krajach komunistycznych – w Polsce WRN stanowiły tylko fasadowe władze regionu (rządziła PZPR); po drugie powstały w okresie I Solidarności, kiedy można była „więcej” niż przed sierpniem 1980 r. i po 13 grudnia 1981.

Odnosząc się do rozdziału wynikowego (5), mimo przedstawionych uzasadnień, można mieć pewne zastrzeżenia do reprezentatywności badanych populacji, np. wśród 500 respondentów aż 1/3 posiadała wyższe wykształcenie, co wydaje się znacznie nadreprezentować tę grupę. W podrozdziale 5.2.3. komunikatywność przekazu znacznie by podwyższyła rycina ukazująca grupy podmiotów konfliktu i powiązania między nimi. W jego finale habilitantka trafnie zwróciła uwagę na sprzeczność zapewnień rządu PiS o braku eksploatacji złoża, dopóki będzie on rządził, z projektem Polityki Surowcowej Państwa z 2018 r., opracowanej przez ten sam rząd, co stanowi jeden z przykładów mijania się z prawdą reprezentantów rządu, a także na ich antysustensywne argumenty o najniższej cenie energii uzyskanej z węgla, uwzględniające jedynie kryteria ekonomiczne, a pomijające społeczne i środowiskowe.

Do najważniejszych rezultatów badań należą ustalenia przedstawione w rozdz. 5.3., dotyczące przywiązania do miejsca. Stosunkowo niewielka liczebność badanej populacji (122 osoby) uniemożliwiła np. zbadanie związków między miejscem zamieszkania respondentów (i odległością od potencjalnej odkrywki), a ich opiniami i przywiązaniem do miejsca, ale pozwoliła na uzyskanie ważnych wniosków dotyczących mechanizmów skutkujących stosunkowo słabym przywiązaniem do ziemi, wynikającym np. z rutyny pracy na roli, jak też względnie słabym natężeniem relacji społecznych, co może stanowić w Polsce szerszy problem. Dyskusyjna natomiast może być opinia autorki o wzmacnianiu sytuacji konfliktowych przez państwowy monopol surowców mineralnych, ponieważ ich częściowa prywatyzacja mogłaby – jak się wydaje – doprowadzić do jeszcze większych konfliktów między komercyjnymi podmiotami dążącymi do uzyskania zysku z eksploatacji, a grupami narażonymi na utratę innych (prywatnych lub publicznych) zasobów i walorów środowiska. Wydaje się, że powstawanie konfliktów bardziej zależy od stopnia włączenia działań z zakresu ochrony środowiska i rozwoju zrównoważonego do polityki państwa, w tym restrykcyjnego przestrzegania wspólnotowych i krajowych przepisów i dobrych praktyk w zakresie OOS.

Wnioski z pracy zostały przedstawione właściwie i jeszcze raz potwierdzają przynależność badań do szerokiego zakresu geografii społecznej, co autorka wyraziła w stwierdzeniu, że „badania obejmują geografie uczuć (*emotional geography*)”. Streszczenie treści monografii stanowiącej osiągnięcie naukowe I. Markuszewskiej, zawarte w Autoreferacie (zał. 3 do wniosku), w poprawny sposób syntetyzuje wiedzę zawartą w pracy i potwierdza pozytywne opinie dotyczące pracy przedstawione wcześniej w recenzji. Nie można jedynie zgodzić się ze stwierdzeniem, że „nie przygotowuje się opracowań z zakresu oceny oddziaływania inwestycji na człowieka” (s. 8). Obowiązek sporządzania takich opracowań wynika z przepisów dotyczących ocen oddziaływania na środowiska, ponieważ ludzie stanowią jeden z wymienionych w nich elementów, w stosunku do których należy ocenić wpływ inwestycji. Brak takich analiz i ocen jest więc sprzeczny z przepisami, niemniej problemy metodyczne związane z ich wykonaniem powodują, że często nie posiadają one zadowalającej jakości.

Konkludując tę część recenzji należy ocenić, że monografia „*Emotional landscapes ...*” spełnia wymogi osiągnięcia naukowego, które może stanowić podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Ocena pozostałego dorobku naukowo-badawczego

Pozostały dorobek naukowo-badawczy habilitantki należy ocenić jako przeciętny pod względem ilościowym i jakościowym. Jest on stosunkowo zróżnicowany jeśli chodzi o zakres podejmowanej problematyki. Zasadniczy jego element stanowi 41 publikacji, obejmujących:

- 4 artykuły w czasopismach posiadających IF, w tym trzy współautorskie,
- 25 artykułów w czasopismach z listy B MNiSW, z czego jedynie cztery współautorskie,
- 2 monografie (nie licząc habilitacyjnej), w tym jedna współautorska (bardziej historyczno-dokumentacyjna, niż naukowa), a druga stanowiąca pokłosie dysertacji doktorskiej,
- 7 rozdziałów w monografiach, w tym cztery współautorskie,
- 3 artykuły w czasopismach zagranicznych nie wymienionych w wykazach MNiSW.

Ponadto współredagowała dwa tomy (24 i 28) czasopisma *Problemy Ekologii Krajobrazu*.

Częstotliwość publikacji jest przeciętna i wynosi 3,5 publikacji rocznie w okresie aktywności naukowej I. Markuszewskiej (2006-19), przy czym uwagę zwraca fakt, że intensywność publikowania była większa w pięciu pierwszych latach pracy na UAM (2006-10), kiedy ukazała się blisko połowa pozycji (19), niż w kolejnych 9, gdy ukazały się 23 opracowania. Z drugiej strony, w tym pierwszym okresie tylko jedna z publikacji ukazała się w języku angielskim, a w drugim aż 17 (jedynie 6 po polsku), co wpływa na zwiększenie szans na umiędzynarodowienie dorobku naukowego I. Markuszewskiej.

Sumaryczny 5-letni *impact factor* artykułów z listy A MNiSW, których autorką lub współautorką jest habilitantka, wynosi 10,062, a średni udział jej autorstwa we wspólnych artykułach wynosi 50%. Wartość IF należy ocenić jako przeciętną. Zwraca uwagę, że artykuł samodzielny opublikowano w przeciętnym piśmie słoweńskim (*Acta geographica Slovenica*), ocenionym aktualnie na 40 pkt na liście MNiSW, natomiast wszystkie współautorskie w znacznie lepiej notowanym *Land Use Policy* (140 pkt na liście MNiSW). Wszystkie one wydają się poprawne merytorycznie, a jako najbardziej interesujący oceniam wspólny z M. Kubacką „*Does organic farming (OF) work in favour of protecting the natural environment? A case study from Poland*” (2017). Pragnę jednak zwrócić uwagę – nie dotyczącą wprost dorobku I. Markuszewskiej, że w *Land Use Policy* dopuszczane są do publikacji artykuły bardzo niskiej jakości, co zostało przeze mnie wykazane w bieżącym roku w innej recenzji¹.

Wśród artykułów z czasopism z listy B MNiSW należy zwrócić uwagę na publikowanie w stosunkowo niewielkiej liczbie czasopism, z których dwa są związane z macierzystym ośrodkiem: *Badania Fizjograficzne* (5 artykułów) i *Quaestiones Geographicae* (4 artykuły). Poza nimi najwięcej publikacji ukazało się w przeciętnych pismach ogólnopolskich obejmujących problematykę krajobrazu: *Problemach Ekologii Krajobrazu* (5 artykułów) i *Pracach Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG* (4 artykuły). Wśród pozostałych warto jeszcze wspomnieć o pojedynczych publikacjach w *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, *Bulletin of Geography. Socio-Economic Series* czy *Journal of Agribusiness and Rural Development*. Pod względem jakości czasopism, dorobek ten należy ocenić jako przeciętny. Zabrakło publikacji w najważniejszych krajowych pismach geograficznych spoza ośrodka poznańskiego, takich jak *Przegląd Geograficzny* lub *Geographia Polonica*. Przeciętnie zróżnicowany jest również dorobek w zakresie publikacji rozdziałów w monografiach, obejmujący gł. okres do 2010 r.

¹ pracy doktorskiej I. Soleckiej pt. „Identyfikacja i waloryzacja krajobrazu na potrzeby polityki przestrzennej” wykonanej na UP we Wrocławiu, http://www.aqua.up.wroc.pl/nauka/21554/iga_solecka.html

Natomiast silnie zróżnicowana jest problematyka badawcza podejmowana przez habilitantkę, co cechuje wiele osób wykształconych w kierunku kompleksowej geografii fizycznej, które następnie podejmują różne wyzwania naukowe, często znacznie odbiegające od pierwotnej specjalizacji. Wydaje się, że pozwalają im na to właśnie kompleksowe podstawy przyrodniczego wykształcenia. Dr I. Markuszewska w autoreferacie wskazuje na kilka podstawowych nurtów uprawianych badań, pokazujących równocześnie Jej ewolucję naukową. Znalazły się wśród nich badania:

1. **Krajobrazów rolniczych** (występowania w nich zagłębień pomarglowych, jego funkcjonowania oraz fragmentacji i scalania gruntów jako narzędzia jego kształtowania).
2. **Krajobrazów poeksploatacyjnych i przemysłowych.**
3. **Krajobrazów pogranicza** (kierunek incydentalny, związany z realizacją międzynarodowych projektów dydaktyczno-badawczych).
4. **Krajobrazu emocjonalnego.**

Pierwszy z nich przewija się przez cały okres aktywności naukowej habilitantki. W jego ramach ukazało się najwięcej publikacji (18). Drugi dominował w jej początkowym okresie. Trzeci stanowił raczej pewien incydent, który mógł jednak wpłynąć na rozwój kierunku czwartego, uprawianego od 2015-16 r. do czasów obecnych, którego etapowe uwieńczenie stanowi monografia habilitacyjna. To zróżnicowanie należy ocenić zdecydowanie pozytywnie, podkreślając, że zainteresowania naukowe habilitantki wyraźnie ewoluowały od geoekologii i geografii krajobrazu ku geografii społecznej.

Niemniej, wartości wskaźników oceniających dorobek publikacyjny I. Markuszewskiej, podane w autoreferacie, na tle ogólnym osób ubiegających się o stopień dr hab., należy ocenić jako stosunkowo niskie. Łączna liczba cytowań prac habilitantki według Web of Science wynosi od 23 do 50 (zależnie od wybranej opcji), a według bazy Scopus – 45. Również indeks Hirscha jest niski i wynosi 2 na podstawie Web of Science oraz 4 według Scopus. Drobny mankament stanowi również dość niestarannie przygotowana część autoreferatu poświęcona temu elementowi dorobku. Na str. 14-15, 20, 23, 26 stwierdzono nieco błędów stylistycznych i technicznych. Pewną niezręcznością może się również wydawać samoocena „cennego wkładu metodycznego (*autorki*) w prowadzenie analiz ...” (4-5 wiersz na str. 18).

I. Markuszewska nie brała udziału w realizacji projektów typowo badawczych, ale kierowała dwoma dużymi międzynarodowymi projektami dydaktyczno-badawczymi, które posiadały również komponent naukowy i co umożliwiło jej nawiązanie licznych kontaktów zagranicznych w Europie. Wpłynęło to z pewnością pozytywnie na jej rozwój naukowy.

Jako przeciętny należy ocenić aktywny udział habilitantki w konferencjach, na których w latach 2004-2018 przedstawiła 18 referatów i 4 postery. Przeciętnie uczestniczyła w 1,5 konferencji rocznie. Po połowie były to konferencje międzynarodowe i krajowe, przy czym wśród tych pierwszych, połowa również odbyła się w Polsce. Pozostałe były organizowane przez ośrodki naukowe z Niemiec, Grecji, Austrii i Rumunii. Problematyka wystąpień była blisko związana z wcześniej przedstawioną tematyką publikacji.

W świetle powyższych uwag, mimo pewnych zastrzeżeń i ogólnie przeciętnej oceny pozostałego dorobku naukowo-badawczego I. Markuszewskiej, należy uznać że zasługuje na pozytywną ocenę i może stanowić podstawę – obok głównego osiągnięcia naukowego w formie monografii – do ubiegania się o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego.

Ocena dorobku dydaktycznego, popularyzatorskiego i współpracy międzynarodowej

Ostatnia grupa osiągnięć habilitantki obejmuje kryteria wymienione w §5 Rozporządzenia MNiSW z 1 września 2011 r. Pomimo, iż mają one charakter uzupełniający w stosunku do dorobku naukowo-badawczego, należy zwrócić na niego znaczną uwagę, również dlatego, że w przypadku I. Markuszewskiej jego ocena jest bardzo wysoka.

Szczególnie ważne było kierowanie dwoma dydaktyczno-badawczymi projektami:

- *Borderlands: Border Landscapes Across Europe* realizowanym przez Lifelong Learning Programme Erasmus, CIMO/Finland w latach 2013-14 (Finlandia, Hiszpania, Polska),
- *On the way towards a low carbon society – Increasing professionalism in land use and landscape management within climate change* realizowanym w ramach program Erasmus+ przez Finnish National Agency for Education w latach 2015-18 (udział państw j.w.).

W ramach obu projektów przygotowano 3 publikacje naukowe, a w drugim również: platformy e-learningową i edukacyjną oraz poradnik metodyczny. W trakcie ich realizacji I. Markuszewska współpracowała również z Prof. Dr J. Vila Subirósem z Uniwersytetu w Girona, który jest recenzentem jej monografii habilitacyjnej. Realizację powyższych projektów poprzedziła wieloletnia praca I. Markuszewskiej jako koordynatorki programu Erasmus+ (najpierw instytutowej od 2008 r., a następnie wydziałowej od 2012 r.) na UAM, która zaowocowała podpisaniem umów z 19 uniwersytetami w 12 krajach. Odbywała Ona również krótkie staże naukowe na 3 uniwersytetach europejskich (Hiszpania, Niemcy, Holandia), jak również w latach 2011-19 przygotowała i przeprowadziła 12 wykładów na uniwersytetach europejskich w ramach staży Erasmus Programme Teaching Mobility (prawie wszystkie państwa śródziemnomorskie oraz Finlandia, Niemcy i Rumunia).

Wysokim poziomem charakteryzowała się również aktywność dydaktyczna I. Markuszewskiej na macierzystej uczelni. W latach 2008-18 przygotowała i przeprowadziła 8 cykli wykładów w jęz. angielskim dla obcokrajowców studiujących na UAM, o bardzo zróżnicowanej problematyce: od ekologii krajobrazu do geografii zrównoważonej mody. W latach 2006-19 prowadziła wykłady z 13 różnych przedmiotów, ćwiczenia z 14 przedmiotów o charakterze stacjonarnym (a nie laboratoryjnym, jak podała w zał. 4 do wniosku) oraz 7 cykli ćwiczeń terenowych. W prowadzonych zajęciach również dostrzegalna jest ewolucja od problematyki kompleksowej geografii fizycznej do problematyki antropogeografii. Była opiekunką 10 prac licencjackich (2014-18). Habilitantka była również bardzo aktywna w zewnętrznej promocji problematyki geograficznej, prezentując liczne referaty poświęcone głównie Sri Lance i Maroku na forum PTG oraz w ramach programu dedykowanego uczniom.

Jej aktywność organizacyjna, oprócz wcześniej wymienionych aspektów, przejawiała się także udziałem w pracach różnych komisji i organów uczelni, m.in. komisji programowej kierunku Geografia, 3-krotnie komisji rekrutacyjnych oraz rady wydziału obecnej kadencji (2016-20). Trzykrotnie pełniła również funkcje opiekuna roku na studiach geograficznych i w zakresie zarządzania środowiskiem oraz sekcji KŚP w Kole Naukowym Geografów UAM. Warto również wspomnieć o recenzowaniu 13 artykułów dla ośmiu czasopism, z których najważniejsze to *Land Use Policy*, *Biosystem Engineering* oraz *Journal of Agricultural Science and Technology* (łącznie 4 recenzje). I. Markuszewska jest członkiem: *The Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape*, *Polskiego Towarzystwa Geograficznego* oraz *Polskiej Asocjacji Ekologii Krajobrazu*.

W stosunku do bardzo szerokiej działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej oraz kontaktów międzynarodowych, komercjalizacja rezultatów jej badań jest bardzo wąska. Ogranicza się w zasadzie jedynie do współudziału w opracowaniu 40 arkuszy map sozologicznych w skali 1:50.000 w początkowym okresie jej kariery naukowej (lata 2004-07).

Habilitantka była 4-krotnie wyróżniana nagrodami III stopnia rektora UAM, przy czym tylko w 2007 r. za osiągnięcia naukowe, a w latach 2015-17 za dydaktyczne i organizacyjne.

Ocena końcowa

W okresie, gdy coraz częściej podstawę wszczęcia postępowania habilitacyjnego stanowi zestaw kilku artykułów poprzedzony kilkunastostronicowym autoreferatem, podjęcie przez dr I. Markuszewską wyzwania polegającego na przygotowaniu monografii w jęz. angielskim, należy ocenić jako pozytywny przejaw poważnego podejścia do rozwoju naukowego. Przygotowanie pracy było tym trudniejsze, że wychodząc od doświadczeń reprezentantki kompleksowej geografii fizycznej, zajmującej się przez dekadę krajobrazem w ujęciu fizycznym (materialnym), a następnie przechodzącej do ujęć symbolicznych krajobrazu, właściwych geografii społecznej, habilitantka stosuje również założenia, terminologię i metody, ukształtowane przede wszystkim na gruncie nauk społecznych: socjologii, psychologii, a nawet filozofii. Nawet jeśli monografia stanowiąca osiągnięcie naukowe nie wnosi wiele nowego do badań konfliktów środowiskowych i bywa że stosuje inne terminy (krajobraz emocjonalny) do zjawisk badanych już od dawna na gruncie geografii społecznej, to stanowi z pewnością przykład rzetelnie przeprowadzonych badań, które przyczyniają się do poszerzenia wiedzy dotyczącej mechanizmów przebiegu konfliktów o zasoby środowiska (kolidujących ze sobą w przestrzeni złóż węgla brunatnego i walorów rolniczej przestrzeni produkcyjnej, w tym gleb), a tym samym przyczynić się do znalezienia metod ich łagodzenia. Takie badania są tym ważniejsze, że aktualne działania administracji publicznej (szczególnie rządowej) mogą w najbliższym czasie przyczynić się do nasilenia tego typu konfliktów. Mimo pewnych zastrzeżeń do monografii – głównie technicznych, można ją ocenić jako spełniającą warunki osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego.

Pozostały dorobek naukowo-badawczy habilitantki (publikacje i prezentacje na konferencjach) należy ocenić jako przeciętny, ale również spełniający warunki wymagane do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, z wyjątkiem udziału w projektach o typowo naukowym charakterze. I. Markuszewska kierowała natomiast dwoma międzynarodowymi projektami dydaktyczno-badawczymi posiadającymi komponent naukowy, co w pewnym stopniu uzupełnia wspomnianą lukę w dorobku. Pozytywnie należy natomiast ocenić różnorodność problematyki badawczej podejmowanej przez habilitantkę oraz ewolucję jej warsztatu naukowego, pomimo że przechodzi on sukcesywnie od kanonów geografii fizycznej do podejść właściwych geografii humanistycznej. W pierwszej dekadzie jej działalności przeważały prace, które z pewnością można by zaliczyć do osadzonych w naukach o Ziemi i środowisku, jednak w ostatnich kilku latach (szczególnie od 2012 roku), zdecydowaną przewagę uzyskały badania i publikacje bliższe geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej. Ta interdyscyplinarność potwierdza kompleksowe umiejętności habilitantki i obnaża luki w obecnym systemie dyscyplin naukowych w Polsce.

Bardzo istotnym nurtem działalności zawodowej I. Markuszewskiej na uniwersytecie jest praca dydaktyczna oraz związana z nią praca organizacyjna, której poświęciła dużą część aktywności zawodowej, okresowo pewnie nawet większą niż pracy naukowej. Jednak i ona, głównie poprzez bardzo liczne kontakty zagraniczne na uniwersytetach europejskich, przyczyniła się do ukształtowania aktualnych zainteresowań naukowych habilitantki. Imponuje szczególnie duża liczba wykładów przygotowanych i wygłoszonych przez nią w języku angielskim i polskim (obejmujących 20 przedmiotów). Ten kierunek aktywności, chociaż uzupełniający w aspekcie znaczenia dla uzyskania stopienia doktora habilitowanego, należy ocenić bardzo wysoko. Natomiast słaba jest dotychczasowa komercjalizacja i przełożenie badań I. Markuszewskiej na zastosowania praktyczne, chociaż wydaje się, że jej ostatnie prace posiadają wbrew pozorom większy potencjał aplikacyjny niż wcześniejsze badania.

Wniosek

W świetle oceny poszczególnych aspektów dotychczasowego dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego i pozostałego z nimi powiązanego dr I. Markuszewskiej, ogólnie oceniam go pozytywnie i w związku z tym – na podstawie art. 16 i 18a ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz na podstawie kryteriów oceny zawartych w Rozporządzeniu MNiSW z 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego – proszę Radę Wydziału Nauk Geologicznych i Geograficznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu o dopuszczenie dr I. Markuszewskiej do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Równocześnie wyrażam opinię, że zakres dorobku naukowo-badawczego habilitantki mieści się w zakresie poprzednio obowiązującej dyscypliny geografia w dziedzinie nauk o Ziemi oraz aktualnie obowiązującej dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna w dziedzinie nauk społecznych.

Prof. UG dr hab. Mariusz Kistowski